

חבל נחלתו

סימן נו

השבת גניבה מקופת צדקה

שאלה

אדם גנב כסף מקופת צדקה של מוסד שעמדה במקום מסויים, הקופה עמדה עם עוד קופות צדקה של מוסדות אחרים. עתה בשובו מדרכו הוא מעוניין להשיב את הגניבה אלא שהוא אינו זוכר מאיזה קופה גנב וכמה גנב, מה יעשה?

תשובה

א. בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"א סי' פח) דן בנושא דומה וכך הוא כותב לו: "בדבר רצונו לידע איך לקיים מצות השבה בגנבת מומן בפרטים שציינ באותיות. הנה מה ששאלת באות א' בגונב מקופה של צדקה שהיתה לפי שעה. הדין במעות אלו שגנב לעשות כדין מעות שניתותרו שהדין במותר עניינים לעניינים ואם היה ליחיד הוא לאותו היחיד כדתנן בשקלים ספ"ב. ואם הסכימו בני העיר לשנות לצדקה אחרת שיש צורך שעה רשאים כדאיתא שם ובב"ב דף ח' ואיפסק בש"ע יו"ד סי' רנ"ג סעי' ר' עיי"ש ולכן צריך להחזיר להפרנסים שעסקו בזה. ובשינתה הקופה את תפקידה צריך להחזיר להקופה שישנה עתה שעומדת במקומה דהא עליה הסכימו הפרנסים וכל המותר שייך לה".

כלומר, אם גנב כסף מקופת צדקה יחזיר לפרנסים האחראים על הקופה, והם רשאים לשנות מצורך אחד לצורך אחר וכד'

אפילו הקופה הקודמת נסגרה. ובהמשך כותב שאם אינו יודע כמה גזל ישיב לפי כמה שחושב שגזל. ולענייננו השאלה מעט מסתבכת כאשר גנב מכמה קופות ואינו יודע מאיזו, ואינו יודע כמה מכל אחת, ובכ"ז אם ממונים על כל הקופות אותם פרנסים יכול להשיב להם, וכיון שהם רשאים לשנות מקופה לקופה יכולים ליטול את הממון המושב ולשנותו לאיזה צורך שירצו.

ב. אלא שלענ"ד צריך לעיין למה נחשבת קופת צדקה האם היא נחשבת כאילו כבר הכסף ביד גבאי הצדקה ולכן הממון שגזל חייב בהשבה, או שנחשב כממון שעדיין לא בא ליד גבאי ולכן דינו שונה.

מצד הדין היה ניתן להחשיב את הקופה כקונה לגבאי הצדקה שכן כליו של קונה ברשות מוכר קונים לו (שו"ע ח"מ סי' ר סע' ג-ה עי"ש מח' ראשונים בכך) לפחות במקום שהמוכר נותן ללוקח רשות לכך או שאומר לו: לך וקנה, וכאן הקופה המונחת בבית כנסת הרי היא ברשות של שניהם ובעלי בית הכנסת נתנו להם רשות להניחה שם ולכן יכולה לקנות לגבאי הצדקה. אולם מסופקני אם זו כוונת הנותנים. ובקופת צדקה הנמצאת בבית פרטי ודאי שאין הכוונה שהיא תהא כחצרו של גבאי ולכן עד שלא הגיע הממון ליד גבאי הצדקה אין

חבל נחלתו

וא"כ סתם מעות צדקה שאינן ברשות גבאי ידוע הם ממון שאין לו תובעין, וצריך לדון מה דין הגונבן.

ד. ולכאורה צריך לשאול: אם הממון לא נכנס ליד גבאי הרי נשאר ברשות בעליו וא"כ נמצא שגנב ממון בעלים. והתשובה היא שכמו בהקדש ש"כל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתא" (ר"ה ו' ע"א) היינו שהקדש נשאר במצבו אע"פ שאין הגזבר יכול לעשות בו פעולות קניניות, ה"ה גם לגבי ממון שהוקדש לצדקה, הוא נחשב כבר כממון עניים אע"פ שהם אינם יכולים לבצע בו שום פעולה קנינית. אולם בניגוד להקדש שהממון כבר קדוש, בממון עניים כיון שאינו קדוש מותר אף ללוות ולהשיב בממון שלא בא ליד גבאי. ולכן הגונב או גוזל ממון עניים אינו כגוזל את ממונו הפרטי של הנודר. ולגבי מילוי התחייבויות הנודר אם נגנב כאן טעון בדיקה אם זה נדר או נדבה.

ה. כך פסק הטור (יו"ד סי' סא) ביחס לגזול מתנות כהונה של זרוע לחיים וקיבה: "לא נתן המתנות לכהן אלא אכלן או הפסידן פטור מדיני אדם אלא כדי לצאת ידי שמים צריך לפרוע דמיהם".

ובאר הב"י: "לא נתן המתנות לכהן אלא אכלן או הפסידן פטור מדיני אדם וכו'. שם (קל): אמר רב חסדא המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מאי טעמא איבעית אימא משום דכתיב זה ואיבעית אימא משום דה"ל ממון שאין לו תובעין. ופירש רש"י המזיק

הממון קנוי לו ומצבו הוא ממון שאין לו תובעין¹.

ג. כך פסק השו"ע (יו"ד סי' רנט ס"א): "האומר: סלע זו לצדקה, או שאומר: הרי עלי סלע לצדקה, והפרישו, עד שלא בא ליד הגבאי יכול לשנותו, בין ללוותו לעצמו בין ללוותו לחבירו, ויפרע אחר תחתיו... משבא ליד גבאי, אסור ללוותו, בין לו בין לאחר בין לגבאי".

ובב"י (יו"ד סי' רנח) כתב: "וכתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רחץ) על דברי הר"ף דאע"ג דממון שאין לו תובעין הוא דכי תבע ליה האי עני אומר לעני אחר יהיבנא מ"מ חיובי מחייב לשמים ליתן משום בפ"ך זו צדקה".

וכן כתב ב"מ של שלמה (ב"ק פ"ח סי' עא): "אבל במקום שאין בה קצבה, או מי שמנדב מעות להקדש, כדי שיתקנו ממנו בית הכנסת, ושאר צרכים לבית ה'. או מנדב מעות, שישכרו ממנו מלמדים, ללמוד בחורים קטנים ויתומים, או להשיא ממנו יתומים. או לפדיון שבויים שאינם ידועים, כל הני הוי ממון שאין לו תובעין, ומהאי טעמא פטור השומר, אפילו מפשיעה גמורה, שמאבדו בידיים. אבל כל זמן שהוא בידו, פשיטא שכופין אותו להחזיר. דכעין זה כופין על הצדקה לכ"ע, ליתן מה שבידו. כמו שכופין על מתנות כהונה ומעשר. דהוה גם כן מעות שאין לו תובעין, ופטור אם פשע בהן. מכל מקום היכא דאיתא בעין כופין אותו ליתן, וכן כל נדר ונדר. וכן מוכח מפרק הזרוע (חולין קל"א ע"א) וכן פסק מהר"ק (שורש ו')."

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: לענ"ד דעת הנותן שהקופה תקנה, דאם נדר סכום לצדקה יצא בכך ידי נדרו. תשובת המחבר: כתבתי דעתי, ועי' ריטב"א חולין (קל ע"ב) שסובר שצדקה מרגע הפרשתה הפכה לממון עניים, וגבאי או עני יכול לתובעה.

ודאי לתרתי לישיני מדת חסידות הוא שישלם מדמייתי עלה בגמרא תא שמע בעל הבית העובר ממקום למקום וצריך כלומר שנצטרך למזונות נוטל לקט שכחה ופאה ומעשר עני וכו': והרמב"ם (שם ה"ד) כתב אינו חייב לשלם מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע. משמע דסבירא ליה כדברי התוספות והרא"ש ופסק כלישנא בתרא לחומרא דאל"כ אמאי שבקיה ללישנא קמא דיהיב טעמא מקרא ותו איכא למידק קצת הכי מדשני לישנא דרב חסדא דאמר פטור וכתב אינו חייב דמשמע אין בית דין מחייבין אותו".

ו. השו"ע (יו"ד סי' סא סט"ו) פסק לגבי מתנות כהונה כתוס' ורא"ש. וא"כ ה"ה לגבי צדקה שעדיין לא באה ליד גבאי דינה כממון שאין לו תובעין שמעיקר הדין פטור מתשלומים, והבא לצ"ש חייב בתשלומים. ולפי הר"ן שלא נפסק כמותו אף לצאת י"ש אינו חייב אלא רק מצד מידת חסידות כמובא בר"ן על הר"ף בחולין.

נראה איפוא, שקופות צדקה עבור מוסד או מטרה מסוימת, אינן מקנות לגבאי את המעות המונחות בהן, והן במצב של ממון שאין לו תובעים שיצא חלקית מיד הנודר אולם ליד גבאי לא נכנס. ולכן מי שגנב מקופות צדקה אם רוצה להשיב רק מצד הדין פטור מכלום שכן גנב ממון שאין לו תובעים, אולם אם רוצה לצאת ידי שמים יעשה כעצת האג"מ וישיב מעות לפרנסים והם יחליטו מה יחזור ולא יזו קופה או מוסד. והאג"מ דיבר או בבא לצאת ידי שמים וכפי שהעלינו או בגבאי צדקה שנטל ממון שתחת ידו וזו ודאי גניבה אשר צריכה השבה מעליא.

מתנות כהונה. קודם שיתנסם לכהן השליכן לאור או ליס: דכתיב זה. דמשמע בעודם קיימות חייב ליתנן אבל אינן קיימות לא חייב הכתוב בהן תשלומין: שאין לו תובעין. אין לו בעלים שיוכלו לתבעו בדין שזה יכול לומר לכהן אחר אני נותנסם ולא לך. וכתב הרא"ש (סי' ב) ונפקא מינה בין הני לישיני דללישנא קמא אפילו לצאת ידי שמים לא מיחייב דרחמנא פטריה, וללישנא בתרא מיחייב אלא שאין הכהנים יכולים להוציא ממנו בדין דמצי למימר לכל כהן התובעו לא בעינא למיתב לך אלא לאחר וברייתא דלקמן דרבי יהודה בן בתירא מסייע ללישנא בתרא הילכך הלכתא כלישנא בתרא לחומרא ע"כ, והוא מדברי התוס' (ד"ה ואב"א) וכך הם דברי רבינו. אבל הר"ן (מד: ד"ה גמ') כתב אפירוש רש"י, ותמיהני אם כן מאי איריא מוזק אפילו איתנהו בעינייהו נמי אין להם תובעים. ומשמע לי דהכי קאמר כיון דמתנות כהונה ממון שאין לו תובעים הוא נהי דכי איתנהו בעינייהו מיחייב משום מצוה כי ליתנהו בעינייהו אין כאן מצוה ולא דין ממון הילכך פטור לגמרי ולפיכך נראה לי דאפילו בבא לצאת ידי שמים פטור ולא נתחוויר לי מה שכתבו בתוספות דאיכא בין לישנא קמא ללישנא בתרא דלמאן דמפיק לה מדכתיב זה אפילו בבא לצאת ידי שמים פטור וללישנא בתרא כיון דלא פטר לה אלא משום דהוה ליה ממון שאין לו תובעים בבא לצאת ידי שמים חייב. ולא ידעתי למה דהנהו גונוי דאמרינן בהו בפרק הגוזל (ב"ק קג:) ובפרק המפקיד (ב"מ לו.) בספק ממון דחייב בדיני שמים לא דמו להאי כלל דהכא אי לא מיחייב משום מצוה משום מאי מיחייב ומיהו